

Zagrożenia i jego typologie

Omówienie LEAD

Problematyka dotycząca zagrożeń jest istotna zarówno dla człowieka, jak i grup społecznych. Dlatego dyskusja w tym zakresie jest podstawowym obowiązkiem ludzi nauki, którzy poszukują racjonalnych rozwiązań służących rozwojowi oraz wypełnieniu służebnej roli nauki wobec człowieka.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenie, typologia, organizacja, system.

Wprowadzenie

Wraz z rozwojem cywilizacyjnym jedne zagrożenia znikwały bądź traciły na ważności, inne rodziły się bądź nabierały na znaczeniu. Zmienność, dynamiczność i częstotliwość występowania zagrożeń, a także brak wiedzy na ich temat powodowały, że ludzie nie radzili sobie z nimi w zadowalającym stopniu bądź też nie mogli sprostać ich skutkom. Interesujący jest fakt, że odmienne zagrożenia w różnych okresach czasu przybierały charakter priorytetowy.

Zarysowana powyżej sytuacja problemowa wymuszała konieczność podejmowania działań zmierzających do pełnego rozpoznania tychże zagrożeń, diagnozowania i monitorowania ich oraz prognozowania. Od zawsze realizacja wyżej wymienionych przedsięwzięć była możliwa wyłącznie w warunkach podziału. Oznaczało to, zarówno w teorii, jak i w praktyce, że zjawisko, którym się zajmowano, podlegało dekompozycji. W myśl tej zasady dokonywano podziału zagrożeń, co pozwalało, poprzez rozproszone zainteresowania i badania, pełne skonolidowanie działania w zakresie badań nad zagrożeniami¹.

Rozważania w powyższym zakresie należy rozpocząć od odpowiedzi na pytania: Czym jest zagrożenie?

¹ Dotyczy to również bezpieczeństwa.

1. Zakres przedmiotowo-podmiotowy zagrożeń

Termin „zagrożenie” jest mocno związany z obawą człowieka dotyczącą utraty wartości, takich jak: zdrowie, życie, swoboda, wolność czy dobra materialne² bądź szerzej, jak twierdzi Stanisław Śladkowski, że jest to sytuacja, w której zachodzi możliwość zaistnienia obrażeń człowieka, a także powstania szkód materialnych w środowisku lub ich kombinacji spowodowanych przez czynniki materialne lub ich zespoły: obciążenia, zaburzenia, zniszczenia, zanieczyszczenia i skażenia. Konsekwencją powyższej sytuacji jest m.in. obniżenie poziomu egzystencji społeczeństwa.

Biorąc pod uwagę powyższe, wydawać by się mogło, że w literaturze przedmiotu z łatwością będzie można odnaleźć jednolite postrzeganie terminu zagrożenie. Próżno jednak poszukiwać jednej definicji. Z pojęciem „zagrożenie” ściśle związane jest pojęcie „bezpieczeństwo”, które jest jego antonimem. Słownik języka polskiego określa zagrożenie jako „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”³ bądź jako „sytuacja lub stan, który komuś zagraża lub, w którym ktoś czuje się zagrożony bądź też ktoś, kto stwarza taką sytuację”⁴. Z kolei według Małego słownika języka polskiego „zagrozić”, „zagrażać”, to „grożąc czymś postraszyć, zapowiedzieć coś pod groźbą; stwarzać stan niebezpieczeństwa, stawać się groźnym, niebezpiecznym dla kogoś”⁵, a według Słownika języka polskiego to tyle co „stać się niebezpiecznym dla kogoś, czegoś”⁶. Dlatego dokonuje się stopniowej konkretyzacji i dookreśleń tych kategorii⁷. Najczęściej zagrożenia są konkretyzowane poprzez wartości, które mogą być utracone, a także poprzez przedmiot destrukcyjnych oddziaływań lub cechy źródeł zagrożeń⁸. Zagrożenia mogą być konkretyzowane, np. poprzez przedmiot destrukcyjnych oddziaływań lub cechy źródeł zagrożeń⁹.

Niebezpieczeństwo oznacza zaś stan, sytuację, położenie groźące czymś złym, zagrażające komuś¹⁰. W Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego pojęcie „zagrożenie” definiowane jest jako „sytuacja, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia”¹¹. Analizując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że o ile jednak bezpie-

² Szerzej, Wiśniewski B., Falecki J.: System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP, WSA, Bielsko-Biała 2007, s. 17.

³ Zob. Słownik języka polskiego, T. I, PWN, Warszawa 1978, s. 147.

⁴ Słownik języka polskiego PWN P-Ż, red. L. Drabik, E. Sobol, PWN, Warszawa 2007, s. 534.

⁵ Mały słownik języka polskiego, pod red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Warszawa 1989, s. 965.

⁶ Słownik języka polskiego, T. 3, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1978, s. 907.

⁷ Por.: Stańczyk J.: Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, ISP PAN, Warszawa 1996, s. 15–16; J. Świniarski: Czym jest bezpieczeństwo?, *Zeszyty Naukowe AON* 1993, nr 3.

⁸ Por. Sienkiewicz P.: Modelowanie bezpieczeństwa systemów, *Zeszyty Naukowe AON* 1991, nr 3/4, s. 57.

⁹ Tamże.

¹⁰ Zob. tamże, s. 439.

¹¹ Zob. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002, s. 162.

czeństwo określa pewien stan o tyle zagrożenie, w podstawowym rozumieniu tego słowa, kojarzy się bardziej ze zjawiskiem naruszającym ten stan¹². Potocznie rzecz ujmując, w przypadku, gdy jest się bezpiecznym, to nie jest się zagrożonym, natomiast gdy jest się zagrożonym, to nie jest się bezpiecznym. Ta zależność jest pozorna i wynika z subiektywnego postrzegania zagadnienia przez człowieka. W sytuacji kiedy stan świadomości postrzega określone zjawisko jako niewywołujące zagrożenia, to obiektywnie wpływa ono na powstanie niekorzystnego wpływu na dany podmiot. Z powyższego wynika, że najczęściej spotykać się można z subiektywnym odczuwaniem oraz obiektywnym stanem zagrożenia¹³. W powyższym kontekście dość istotne wydają się spostrzeżenia Stefana Koryckiego, który wskazuje na pewnego rodzaju dualizm w rozumieniu pojęcia zagrożenie. Z jednej strony uznaje je za odczucie czysto subiektywne wynikające z oceny występujących zjawisk, z drugiej zaś jako obiektywny czynnik powodujący stan niepewności i obaw¹⁴. Subiektywność w odbiorze świata zewnętrznego jest rezultatem funkcjonowania mózgu, który zawsze podsuwa człowiekowi przefiltrowany obraz rzeczywistości¹⁵. W powyższej sytuacji można liczyć na obiektywizm, który będzie wynikiem przyswojonej wraz z wiedzą i doświadczeniem metody badania rzeczywistości oraz wnioskowania, która pozwoli w miarę realnie ocenić zaistniałą sytuację.

Zdaniem Bolesława Balcerowicza pojęcia „bezpieczeństwo” oraz „zagrożenie” pozostają ze sobą w tak bardzo ścisłej zależności dialektycznej, iż ich rozłączne rozpatrywanie jest pozbawione sensu. Bezpieczeństwo semantycznie oznacza tyle co „niezagrożenie”, stan spokoju, pewności, co świadczy o etymologicznej pierwotności znaczenia słowa „zagrożenie”, bezpieczny to ten, który nie potrzebuje pieczy – opieki, gdyż nie jest zagrożony. W łacinie i językach pochodnych obserwujemy analogiczne zjawisko – sine cura, securit as – bez pieczy.¹⁶

Waldemar Kitler uważa, że istnieje również pewna zależność pomiędzy terminem „zagrożenie” a „kryzys”. Uważa on bowiem, że mylna ocena stanu zagrożenia ma swoje źródło historyczne. Niegdyś w celu zaznaczenia istnienia stanu niebezpieczeństwa posługiwano się pojęciem zagrożenie, rozumianego jako stan państwa przed wojną. Powyższe stanowi podwaliny trzech stanów funkcjonowania państwa, czyli: „Pokój – Zagrożenie – Wojna”. Występują również sytuacje, które nie będą równoznaczne ze stanem przed wojną, a w których społeczeństwo będzie czuło się zagrożone. To spowodowało zastąpienie pojęcia „zagrożenie” pojęciem „kryzys”¹⁷. Nieco innego zdania jest Andrzej Czupryński, który uważa, że

¹² Por. Prońko J.: System kierowania reagowaniem kryzysowym w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2001, s. 23–32.

¹³ Szerzej, Kitler W.: Wybrane aspekty kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych w obronie narodowej RP wobec wyzwań i zagrożeń współczesności, AON, Warszawa 1999, s. 7.

¹⁴ Szerzej, Korycki S.: System bezpieczeństwa Polski, AON, Warszawa 1994, s. 54.

¹⁵ Zob. Wróbel A.: Mózg czyli świat subiektywny, *Wiedza i życie*, 1998, nr 3.

¹⁶ Balcerowicz B.: Wybrane problemy obronności państwa, AON, Warszawa 1999, s. 50.

¹⁷ Kitler W.: Wybrane aspekty kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych w obronie narodowej RP wobec wyzwań i zagrożeń współczesności, AON, Warszawa 1999, s. 8.

nie można mówić o kryzysie, jeżeli nie zidentyfikuje się zagrożeń będących źródłem jego powstania. Dlatego też terminy „zagrożenie” i „kryzys” stanowią nierozłączne pojęcia, które wzajemnie siebie definiują poprzez swoje specyficzne cechy¹⁸.

Zagrożenie zawsze odnosi się do podmiotu, na który oddziałuje destrukcyjnie. Konsekwencją powyższego mogą być negatywne następstwa, gdyż każdy podmiot charakteryzuje się określonymi podatnościami, mowa tu o słabościach pozwalających na przekształcenie potencjalnego zagrożenia w szkodę¹⁹. Istotny w toku powyższych rozważań jest fakt, że człowiek często nie jest w stanie nadążyć za nowymi wymogami niezbędnymi w stosunku do zachodzących zmian. Powyższemu może towarzyszyć szereg niekorzystnych zjawisk, takich jak stres czy zaburzenia zdrowia psychicznego. Przy czym w wielu przypadkach są one bardziej konsekwencją występujących obaw przed zagrożeniem aniżeli samych bezpośrednich skutków wystąpienia zagrożeń.

Na uwagę zasługuje również często przytaczane w literaturze przedmiotu stanowisko Stanisława Dworzeckiego, który uważa, że zagrożenie to: „taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.”²⁰. Analiza powyższej definicji pozwala stwierdzić, w najogólniejszy sposób, że zagrożenie to taka sytuacja, podczas której istnieje duże prawdopodobieństwo wystąpienia zjawiska stwarzającego znaczne trudności. Trudności, o których mowa powyżej, jak zauważa Stanisław Koziej, to wyzwania globalne, które związane są „przede wszystkim z napięciami i niestabilnością wywoływanymi przez międzynarodowy terroryzm i proliferację broni masowego rażenia, a także nieprzewidywalną politykę reżimów autorytarnych i zjawisko „państw w stanie rozkładu”²¹. W związku z powyższym przywołany wyżej autor wskazuje, że „Polska jako członek wspólnoty euroatlantyckiej jest narażona bezpośrednio na wynikające z tego zagrożenia”²².

Zatem zagrożenie można rozumieć w znaczeniu węższym i szerszym. Pierwsze ma miejsce wtedy, gdy „(...) w człowieku rodzi się obawa o utratę wysoko cennionych wartości, z własnym życiem na pierwszym miejscu”²³. Zatem zagrożenie

¹⁸ Czupryński A.: Zagrożenia i kryzysy – próba kategoryzacji, [w:] Zarządzanie kryzysowe. Tom I. Uwarunkowania teoretyczne, prawne i organizacyjne, red. nauk. B. Wiśniewski, B. Kaczmarczyk, PWSZ, Legnica 2012, s. 54.

¹⁹ Dworzecki J.: Bezpieczeństwo w ruchu lądowym na Śląsku, WSBiF, Bielsko-Biała 2010, s. 18.

²⁰ Dworzecki S.: Zagrożenia bezpieczeństwa państwa, AON, Warszawa 1994, s. 61.; Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 1996, s. 89.

²¹ Koziej S.: Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 i z 2007 – skrypt internetowy, Warszawa 2008, s. 7.

²² Tamże.

²³ Hołyst B.: Wiktymologia, PWN, Warszawa 2000, s. 64–65.

rozumiane jest jako sytuacja uświadamiana przez podmiot²⁴. Z kolei w znaczeniu szerszym „(...) zagrożenia obejmują także sytuacje, które nie są przez podmiot uświadamiane”²⁵.

Jak zauważa Andrzej Czupryński zagrożeniem jest sytuacja, w której niekorzystne warunki lub niesprzyjające czynniki powodują zachwianie akceptowalnego porządku oraz zakłócenie w funkcjonowaniu podmiotu lub przedmiotu bezpieczeństwa, wprowadzając chaos w miejsce harmonii²⁶. W ujęciu filozoficznym o zagrożeniu mówi się, „gdy człowiekowi grozi jakieś zło, gdyż tylko zło budzi lęk i grozę”²⁷. Z punktu widzenia psychologii zagrożenie pojawia się w sytuacjach, w których istnieje niebezpieczeństwo o charakterze fizycznym (utrata życia, kalectwo, choroba), społecznym (kompromitacja, ośmieszenie, ostracyzm), a także ideologicznym (możliwość utraty wartości wysoko cenionych przez jednostkę)²⁸.

W literaturze przedmiotu mowa jest również o zagrożeniu bezpieczeństwa jednostki, której istotą jest wskazanie na istnienie indywidualnej wrażliwości na zagrożenia, na którą składają się dwie grupy czynników: charakter zagrażającej sytuacji i cechy jednostki. Za bardziej niebezpieczne sytuacje uznaje się te, które wytwarzają natychmiast negatywne konsekwencje, takie jak: pobicie, napad, włamanie, zranienie, kradzież, wymuszenie. Z kolei do tych mniej groźnych zalicza się te, których skutki występują w przyszłości (zażywanie narkotyków, nałogowe spożywanie alkoholu czy palenie papierosów)²⁹.

Na postrzeganie zagrożeń przez jednostki wpływają przede wszystkim: przekonania o umiejscowieniu kontroli, wyobrażenia o przyczynach powstania niepożądanego sytuacji przy uwzględnieniu temperamentu, który powoduje dostrzeganie większej ilości zagrożeń. Reasumując, zagrożenie w odniesieniu do jednostki, to „sytuacja, w której pojawiają się powodujące dyskomfort życiowy, deficyty w zakresie cenionych przez jednostkę i niezbędnych do jej bezpiecznej egzystencji oraz rozwoju dóbr i wartości”³⁰.

Z kolei zagrożenie grup społecznych to sytuacja, w której pojawiają się względnie trwałe i występujące na szeroką skalę trudne sytuacje życiowe wśród pojedynczych jednostek, mniejszych lub większych grup ludzi powodujące konflikty bądź zakłócenia w ich życiu³¹. Mowa w tym miejscu o wszelkich zagrożeniach wywołanych przez siły natury, awarie techniczne czy umyślną bądź nieumyślną działalność człowieka.

²⁴ Tamże, s. 65.

²⁵ Tamże.

²⁶ Por. Podstawy zarządzania kryzysowego, red. J. Ziarko, J. Walas-Trębacz, KAW, Kraków 2010, s. 21.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 38.

³⁰ Tamże.

³¹ Fehler W.: Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa, [w:] Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa, red. K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek, WSA, Bielsko-Biała 2007, s. 38–39.

Zagrożenie dla bezpieczeństwa organizacji, np. państwa, należy rozumieć jako możliwość powstania takiej sytuacji, w której organizacja (państwo) nie ma warunków dla swojego bytu i rozwoju lub są one w istotnym stopniu ograniczone. „Zagrożenie bezpieczeństwa państwa może powstać na tle uwarunkowań wewnętrznych i (lub) zewnętrznych oraz militarnych i (lub) pozamilitarnych. Każde z tych uwarunkowań może występować niezależnie (osobno) lub w dowolnej konfiguracji, przyczyniając się do powstania, wewnątrz państwa lub w jego najbliższym otoczeniu, sytuacji konfliktogennej”³².

Istotne w dyskusji na temat zagrożeń bezpieczeństwa państwa jest poruszenie kwestii zagrożeń ekonomicznych. Mowa w tym miejscu o braku możliwości samodzielnego rozwoju gospodarki narodowej lub zakłóceniu jej funkcjonowania, co prawdopodobnie przyczyni się do zakłócenia sfery ekonomicznej jednostki czy grupy.

Brak środków finansowych może wyeliminować jednostkę z życia w ogóle. Z kolei w odniesieniu do grup społecznych może, ale nie musi on być odczuwalny. Wszystko uzależnione jest od charakteru funkcjonowania poszczególnych grup.

Od wielu lat ludzie nauki i praktyki podejmowali szereg prób mających na celu uporządkowanie rozumienia, czym jest zagrożenie. Należy zauważyć, za Włodzimierzem Fehlerem, że „zagrożenie to towarzyszące ludzkiej cywilizacji zdarzenia i procesy występujące w różnych konfiguracjach powodujące naruszenie równowagi (lub też uniemożliwiające uzyskanie tej równowagi). Dotyczą one nie tylko będących w stałych powiązaniach lub wchodzących w przejściowe korelacje różnych podmiotów społeczno-politycznych (jednostek, grup społecznych, państw, związków państw), lecz także wszystkich składników, które tworzą materialne i duchowe środowisko życia człowieka. Wspomniane procesy i zdarzenia przybierają konkretne formy – kataklizmów, katastrof, epidemii, wojen, patologii społecznych oraz wielu innych zawierających destruktywny potencjał zjawisk – tworzą istotne przeszkody dla skutecznej ochrony wartości tworzących fundamenty bezpieczeństwa (życia, zdrowia, wolności, jakości egzystencji, perspektyw rozwoju)”³³.

2. Podział zagrożeń

Zdaniem wielu badaczy zagrożenie jest niepodzielną kategorią, jednak w celu uzyskania odpowiedzi na pytania rodzące się w trakcie procesu badań nad zagrożeniem konstruuje się różne jego typologie.

Klasyfikacją zagrożeń zajmują się od dawna ludzie nauki i praktyki. Dyskusja na ten temat trwa i trwać będzie, dlatego rzeczą wręcz niemożliwą jest zamknięcie katalogu zagrożeń występujących na danym terenie. Klasyfikacja zagrożeń jest

³² Dworecki S.: Zagrożenia bezpieczeństwa państwa, AON, Warszawa, s. 20–21.

³³ Fehler W.: Percepcja zagrożeń, [w:] Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych, red. nauk. B. Wiśniewski, WSPol, Szczytno 2011, s. 25.

trudna i złożona ze względu na subiektywność poczucia zagrożenia, a także na złożoność występujących zjawisk. Niewątpliwie charakterystyczną cechą zagrożeń jest ich zmienność. Dziś obserwuje się, że występujące niegdyś zjawiska były zagrożeniami, a dziś już nie są, natomiast sytuacje, które nie były niebezpieczne stały się dziś dużym problemem. Zauważa się również, że wraz z upływającym czasem siła występowania zagrożeń ulega zmianie, bowiem zagrożenia słabną lub się nasilają³⁴.

Najczęściej stosowanym kryterium w typologii zagrożeń bezpieczeństwa jest kryterium przedmiotowe, które jest różnie definiowane.

I tak Włodzimierz Fehler przedstawia następującą typologię³⁵:

- zagrożenia polityczne;
- zagrożenia ekonomiczne;
- zagrożenia militarne;
- zagrożenia ekologiczne;
- zagrożenia społeczne;
- zagrożenia kulturowe;
- zagrożenia informacyjne.

Z kolei w opracowaniu Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku zagrożenia bezpieczeństwa, według tego samego kryterium, przedstawiają się następująco³⁶:

- zagrożenia polityczne;
- zagrożenia militarne;
- zagrożenia gospodarcze;
- zagrożenia społeczne (społeczno-kulturowe);
- zagrożenia ekologiczne;
- terroryzm.

Przedstawione powyżej dwie typologie według kryterium przedmiotowego ukazują charakter tego podziału. Analiza powyższego uświadamia, że ze względu na szeroki i wewnętrznie złożony charakter zagrożeń wyżej przedstawiona lista będzie raczej trudna do zamknięcia.

Jak słusznie zauważa Włodzimierz Fehler, wyżej wymienioną typologię należałoby uzupełnić o inne typologie, takie jak³⁷:

- zagrożenia militarne i niemilitarne;
- zagrożenia realne i potencjalne;
- zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne.

³⁴ Stankiewicz M.J.: Konkurencyjność przedsiębiorstw a wzrost gospodarczy, [w:] Czynniki wzrostu gospodarczego, red. M. Haffer, Czynniki Wzrostu Gospodarczego, Toruń 2004, s.17.

³⁵ Fehler W., Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa, [w:] Współczesne ..., red. nauk. K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek, WSA, Bielsko-Biała 2007, s. 38–39.

³⁶ Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategię, red. R. Jakubczak, J. Flis, Warszawa 2006, s. 110–114.

³⁷ Fehler W.: Zagrożenia ..., s. 42.

Zagrożenia obejmują coraz to nowe obszary życia społecznego, których znaczenie rośnie wraz z rozwojem cywilizacji. Stąd też w zależności od podmiotu, którego żywotne interesy są zagrożone, można wyróżnić zagrożenia narodowe (państwowe) i zagrożenia międzynarodowe. Z kolei zagrożenia narodowe mogą być kształtowane w dwóch obszarach: wewnętrznym (zagrożenia wewnętrzne) i zewnętrznym (zagrożenia zewnętrzne). Zatem zagrożenie bezpieczeństwa państwa może powstać na tle uwarunkowań wewnętrznych i (lub) zewnętrznych oraz militarnych i (lub) niemilitarnych. Każde z tych uwarunkowań może występować niezależnie (osobno) lub w dowolnej konfiguracji, przyczyniając się do powstania – wewnątrz państwa lub w jego najbliższym otoczeniu – sytuacji konfliktogennej. Może tu wystąpić tak daleko idące przenikanie przyczyn i wzajemnych uwarunkowań zagrożenia bezpieczeństwa państwa, że jednoznaczne ich zakwalifikowanie (zidentyfikowanie) staje się wręcz niemożliwe. Dlatego zagrożenia powinno się rozpatrywać na wielu płaszczyznach i pod różnym kątem, aby ustalić (wychwycić) wszystkie możliwe związki przyczynowo-skutkowe³⁸. Przy czym warto zaznaczyć, że identyfikacji zagrożeń powinno towarzyszyć podejście całościowe, obecnie powszechnie dominujące w świecie, albowiem klasyczny podział na wewnętrzne i zewnętrzne aspekty bezpieczeństwa stanowi niemalże już historię. Dla nikogo nie powinno być tajemnicą, że w zglobalizowanym świecie zagrożenia tzw. klasyczne (np. groźba wojny prowadzonej tradycyjnymi metodami militarnymi) ustępują pola zagrożeniom nietypowym, których źródłem stają się często trudne do zidentyfikowania podmioty pozapaństwowe. Ponadto w warunkach globalizacji i internacjonalizacji wszystkich aspektów życia społecznego granica między bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym jest rozmyta, a szereg zagrożeń, między innymi terroryzm międzynarodowy, handel narkotykami, a także katastrofy ekologiczne lub wywołane siłami przyrody trudno przywiązać do jednego – zewnętrznego lub wewnętrznego – źródła.

Każde zagrożenie ma swoją przyczynę. Jak zauważa, Z.J. Jereczek przyczynami, które mogą wytwarzać zagrożenia natury politycznej są³⁹:

- niestabilność sceny politycznej;
- niestabilność prawa;
- szantaż polityczny;
- tolerancja lub jej brak dla przekonań politycznych;
- dyskredytowanie władzy;
- transformacja ustrojowa;
- izolacja polityczna;
- terroryzm – wewnętrzny oraz międzynarodowy.

Wymienione wyżej przyczyny mogą występować pojedynczo, ale również wspólnie. Mogą one również na siebie oddziaływać. Nie wykluczone również, że

³⁸ Dworecki S.: *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996, s. 18–19.

³⁹ Jereczek Z.J.: *Aktywność Polski w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi w kontekście bezpieczeństwa narodowego*, Szczytno 2010, s. 31.

jedna może być przyczyną eskalacji kolejnych. Możliwości w powyższym zakresie są nieograniczone.

Z kolei Witold Lidwa, Wiesław Krzeszowski oraz Wojciech Więcek proponują następujący podział zagrożeń⁴⁰:

- zagrożenia naturalne – wszelkie groźne zjawiska związane z naturą;
- zagrożenia techniczne – związane z cywilizacyjnym i gospodarczym rozwojem społeczeństw;
- terroryzm;
- inne zagrożenia:
 - proliferacja broni masowego rażenia;
 - masowe migracje;
 - niepokoje społeczne;
 - zbiorowe akty zakłócenia porządku publicznego;
 - przestępczość zorganizowana;
 - awarie urządzeń technicznych.

Podjęcie czynności mających na celu przewidywanie wystąpienia na danym terenie zagrożeń, unikanie ich czy podejmowanie takich działań, które zminimalizują skutki ich występowania jest dzisiaj sprawą priorytetową społeczeństw i instytucji zajmujących się zapewnieniem bezpieczeństwa. Dotychczasowe postrzeganie zagrożeń, wyniesione z doświadczeń XX wieku, jednoznacznie utożsamianych właśnie z konfliktem zbrojnym, totalną wojną i groźbą użycia broni masowego rażenia, na początku XXI wieku zostało istotnie, a nawet zasadniczo zmienione⁴¹. Stąd też w literaturze można spotkać następujące rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa państwa⁴², które zdaniem autorki składają się na najbardziej reprezentatywną typologię zagrożeń (rys. 1):

- militarne⁴³:
 - zyskiwanie siły przez państwa rewizjonistyczne;
 - technologiczna przewaga ataku nad obroną;
 - rozprzestrzenianie broni masowego rażenia;
 - nadmierna rozbudowa sił zbrojnych;
 - nieprzestrzeganie zobowiązań w dziedzinie kontroli zbrojeń;
- polityczne:
 - podważanie suwerenności i terytorialnej integralności państw przez państwa trzecie;

⁴⁰ Lidwa W., Krzeszowski W., Więcek W.: Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, Warszawa 2010, s. 7–23.

⁴¹ Ochrona ludności w czasie pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny, red. nauk. A. Skrabacz, Warszawa 2010, s. 29.

⁴² Przez zagrożenie można również rozumieć splot wydarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, z których wynika niebezpieczeństwo ograniczenia bezpiecznego bytu i rozwoju narodowego, w różnych dziedzinach działalności państwa i aktywności społecznej (źródło: Ochrona ludności w czasie..., s. 14).

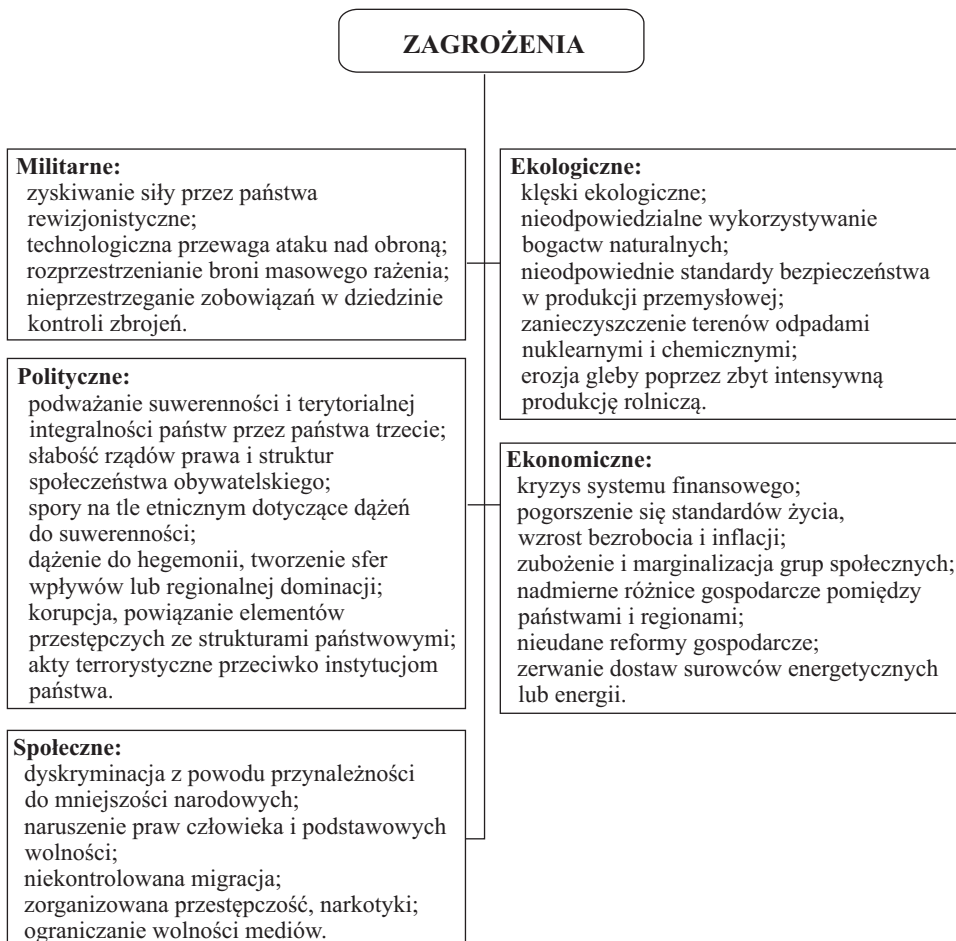
⁴³ Szerzej, Zasadnicze problemy zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w kontekście przygotowań obronnych Państwa, red. B. Wiśniewski, Bielsko-Biała 2008.

- słabość rządów prawa i struktur społeczeństwa obywatelskiego;
- spory na tle etnicznym dotyczące dążeń do suwerenności;
- dążenie do hegemonii, tworzenie sfer wpływów lub regionalnej dominacji;
- korupcja, powiązania elementów przestępczych ze strukturami państwowymi;
- akty terrorystyczne przeciwko instytucjom państwa;
- ekonomiczne:
 - kryzysy systemu finansowego;
 - pogorszenie się standardów życia, wzrost bezrobocia i inflacji;
 - zubożenie i marginalizacja grup społecznych;
 - nadmierne różnice gospodarcze pomiędzy państwami i regionami;
 - nieudane reformy gospodarcze;
 - zerwanie dostaw surowców energetycznych lub energii;
- społeczne:
 - dyskryminacja z powodu przynależności do mniejszości narodowych;
 - naruszenia praw człowieka i podstawowych wolności;
 - niekontrolowana migracja;
 - zorganizowana przestępczość, narkotyki;
 - ograniczanie wolności mediów;
- ekologiczne:
 - klęski ekologiczne;
 - nieodpowiedzialne wykorzystywanie bogactw naturalnych;
 - nieodpowiednie standardy bezpieczeństwa w produkcji przemysłowej;
 - zanieczyszczenie terenów odpadami nuklearnymi i chemicznymi;
 - erozja gleby poprzez zbyt intensywną produkcję rolniczą⁴⁴.

Analizując literaturę przedmiotu, należy stwierdzić, że dokonanie jednolitego podziału zagrożeń jest niezwykle trudne. Powyższa sytuacja ma miejsce głównie z powodu dynamicznie zmieniającej się sytuacji międzynarodowej. Bardzo często pojawiają się nowe wyzwania i zagrożenia o bardzo dużej skali, co też uświadamiają różne wydarzenia, poczynając od ataków terrorystycznych w 2001 r., a skończywszy na powodziach w ostatnich latach. Niezwykle istotne jest, by dokonując charakterystyki zagrożeń bezpieczeństwa państwa wybrać te, które faktycznie jego dotyczą. W typologii dostrzega się ujmowanie zagrożeń, które dotyczą i nie dotyczą poszczególnych podmiotów. Zdaniem R. Kuźniara „[...] percepcja zagrożeń, diagnoza stanu bezpieczeństwa oraz dyrektywy dla praktyki politycznej są w wielu krajach kształtowane przez pryzmat różnych wewnętrznych interesów politycznych, finansowych czy przemysłowych, a zatem posiadają ograniczoną użyteczność dla innych państw”⁴⁵.

⁴⁴ Dębski S., Górka-Winter B., Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa, Warszawa 2003, s. 22–23.

⁴⁵ Tamże.

Rys. 1. Typologia zagrożeń

Podsumowanie

Reasumując, należy zauważyć, że każde z wyżej wymienionych zagrożeń znajduje odzwierciedlenie w rzeczywistości i w literaturze przedmiotu można znaleźć wiele definicji charakteryzujących powyższe zjawiska. Ich swobodne stosowanie pozwala na tworzenie wielu zbiorów typologicznych, pozwalających na swobodną klasyfikację i postrzeganie. Należy zauważyć, że wraz ze zmieniającą się sytuacją geopolityczną zmieniają się również występujące typologie. Dynamicznie zmieniająca się sytuacja w kraju, a mianowicie przystąpienie Polski do państw członkowskich Unii Europejskiej czy do strefy Schengen spowodowało, że występowanie niektórych zagrożeń nasiliło się i stanowi większy problem niż dotychczas, dlatego powyższe również należy wziąć pod uwagę.

W podejściu do zagrożeń, autorka utożsamia się z poglądem Jerzego Sztumskiego, że można wyróżnić trzy postawy. Pierwsza to fatalistyczna, uznająca nieuchronność zaistniałych zagrożeń oraz dająca wiarę w istnienie ponadnaturalnych sił, które ustalają jej porządek. Wyznający tę zasadę nie dostrzegają możliwości jakiegokolwiek zapobiegania zagrożeniom. „Filozofia” ta wyznawana jest też w drugiej postawie fideistycznej, przy czym zwraca się uwagę również na wpływ pewnych aktywności takich jak: modły, składanie ofiar czy zaklęcia składane wspomnianym siłom nadprzyrodzonym, co w konsekwencji spowoduje oddalenie zagrożeń. Ostatnia trzecia postawa – naukowa, oparta jest na racjonalnym oglądzie i systematycznych dociekaniach badawczych oraz stosowaniu w praktyce życia społecznego, zdobytej tą drogą, wiedzy w zakresie identyfikowania, zapobiegania i zwalczania zagrożeń jest tą, która skutecznie umożliwi działanie na rzecz bezpieczeństwa⁴⁶.

Analizując wyżej przywołane treści, można uznać, za podstawę do dalszych rozważań za Włodzimierzem Fehlerem, że zagrożenie to „stan, z którym mamy do czynienia z aktualnie występującym lub w dużym stopniu prawdopodobnym zakłóceniem uznawanych za bezpieczne warunków funkcjonowania danego podmiotu”⁴⁷.

Literatura

- [1] Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie, red. R. Jakubczak, J. Flis, Warszawa 2006.
- [2] Balcerowicz B.: Wybrane problemy obronności państwa, AON, Warszawa 1999.
- [3] Czupryński A.: Zagrożenia i kryzysy – próba kategoryzacji, [w:] Zarządzanie kryzysowe. Tom I. Uwarunkowania teoretyczne, prawne i organizacyjne, red. nauk. B. Wiśniewski, B. Kaczmarczyk, PWSZ, Legnica 2012.
- [4] Dębski S., Górka-Winter B.: Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa, Warszawa 2003.
- [5] Dworecki S.: Od konfliktu do wojny, Warszawa 1996.
- [6] Dworecki S.: Zagrożenia bezpieczeństwa państwa. AON, Warszawa 1994.
- [7] Dworzecki J.: Bezpieczeństwo w ruchu lądowym na Śląsku, WSBiF, Bielsko-Biała 2010.
- [8] Fehler W.: Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne, ARTE, Warszawa 2012.
- [9] Fehler W.: Percepcja zagrożeń, [w:] Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych, red. nauk. B. Wiśniewski. WSPoI, Szczytno 2011.

⁴⁶ Sztumski J.: Brak bezpieczeństwa jako problem społeczny, [w:] Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej, red. W. Fehler, Warszawa 2010, s. 311.

⁴⁷ Fehler W.: Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne, ARTE, Warszawa 2012, s. 20.

- [10] Fehler W.: Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa, [w:] Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa, red. K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek. WSA, Bielsko-Biała 2007.
- [11] Hołyst B.: Wiktymologia, PWN, Warszawa 2000.
- [12] Jereczek Z.J.: Aktywność Polski w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi w kontekście bezpieczeństwa narodowego, WSPol, Szczytno 2010.
- [13] Kitler W.: Wybrane aspekty kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych w obronie narodowej RP wobec wyzwań i zagrożeń współczesności, AON, Warszawa 1999.
- [14] Korycki S.: System bezpieczeństwa Polski, AON, Warszawa 1994.
- [15] Koziej S.: Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 i z 2007 – skrypt internetowy, Warszawa 2008.
- [16] Lidwa W., Krzeszowski W., Więcek W.: Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, Warszawa 2010.
- [17] Mały słownik języka polskiego, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Warszawa 1989.
- [18] Ochrona ludności w czasie pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny, red. nauk. A. Skrabacz, Centralna Biblioteka Wojskowa, Warszawa 2010.
- [19] Podstawy zarządzania kryzysowego, red. J. Ziarko, J. Walas-Trębacz, KAW, Kraków 2010.
- [20] Prońko J.: System kierowania reagowaniem kryzysowym w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2001.
- [21] Sienkiewicz P.: Modelowanie bezpieczeństwa systemów, *Zeszyty Naukowe AON* 1991, nr 3/4.
- [22] Słownik języka polskiego PWN P-Ż, red. L. Drabik, E. Sobol, PWN, Warszawa 2007.
- [23] Słownik języka polskiego, Tom I, PWN, Warszawa 1978.
- [24] Słownik języka polskiego, t. 3, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1978.
- [25] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 1996.
- [26] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.
- [27] Stankiewicz M.J.: Konkurencyjność przedsiębiorstw a wzrost gospodarczy, [w:] Czynniki wzrostu gospodarczego, red. M. Haffer, Czynniki Wzrostu Gospodarczego, Toruń 2004.
- [28] Stańczyk J.: Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, ISP PAN, Warszawa 1996.
- [29] Sztumski J.: Brak bezpieczeństwa jako problem społeczny, [w:] Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej, red. W. Fehler. Warszawa 2010.
- [30] Świniarski J.: Czym jest bezpieczeństwo?, *Zeszyty Naukowe AON* 1993, nr 3.
- [31] Wiśniewski B., Falecki J.: System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP, WSA, Bielsko-Biała 2007.
- [32] Wróbel A.: Mózg, czyli świat subiektywny, *Wiedza i Życie* 1998, nr 3.
- [33] Zasadnicze problemy zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w kontekście przygotowań obronnych Państwa, red. B. Wiśniewski, Bielsko-Biała 2008.

Barbara KACZMARCZYK

Danger and its Typologies

The issue of danger is very important for both man and social groups alike. That is why, a discussion on such topic is the main responsibility of people of science, who look for rational solutions allowing for evolution and fulfilment of ancillary role of science for mankind.

Dangers have been present in human history for ages. One must notice, however, that their list is constantly increasing, therefore discussions on dangers are still not concluded. This issue is especially important for a man, a social group, nations, states or international organizations. Nowadays, a scientific approach to the question of danger does not allow explicitly to specify the typology of danger. And yet this fact does not give us the permission to abandon the search of such solutions. It is a very difficult and complex task, as its essence is to search for common grounds and scientifically based elimination of distinctions. This article is an attempt for such a review of scientific exploration. As a result, the author has presented a danger typology which is not a finite solution, but only the other opinion in the discussion. It is the main responsibility of scientists and it is related to the search for rational solutions necessary for evolution and for fulfilment of ancillary role of science for mankind.

Keywords: safety, danger, typology, organization, system.